

УДК 930.253:729.071.2.027(477)

С. О. ДУБОВИК*

ОСОБОВИЙ ФОНД УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРАЛЬНОГО РЕЖИСЕРА ВОЛОДИМИРА ГРИПИЧА У ЦДАМЛМ УКРАЇНИ

Подано огляд архівного фонду українського театрального режисера Володимира Григоровича Грипича, що зберігається в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України.

Ключові слова: В. Г. Грипич; український театральний режисер; українське театральне мистецтво; особовий фонд.

У Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ України) зберігається велика кількість документів і матеріалів, що значною мірою характеризують життєвий шлях і творчий доробок одного з провідних театральних режисерів, лауреата премії ім. О. Д. Попова, премії Спілки театральних діячів України “Наш родовід”, народного артиста України та СРСР Володимира Григоровича Грипича.

Документи режисера були передані до ЦДАМЛМ України у 2007 р. сином режисера Г. Ю. Ковалем. У цьому ж році за рішенням експертно-перевірної комісії ЦДАМЛМ України було створено особовий фонд митця за № 1387.

Ця архівозбірка ввійшла до опису № 1, який репрезентує документи за [1920-ті] – 2003 рр.

Народився В. Г. Грипич 2 вересня 1923 р. Місцем народження майбутнього режисера дослідники його творчості вважають місто Харків, але сам митець назвав село Опішню Полтавської області. Так, з інтерв'ю В. Г. Грипича театрознавцю О. Зеленській, опублікованому 2 вересня 1998 р. у газеті “Деснянська правда”, читаємо: “Сам я з Опішні,

В. Г. Грипич,
український театральний режисер.

* *Дубовик Сергій Олександрович* – науковий співробітник відділу використання інформації документів ЦДАМЛМ України.

що на Полтавщині. Був ще малим, коли родина переїхала до Харкова”¹.

Культурний розвиток Харкова в 20–30-х рр. ХХ ст. – один із вражаючих феноменів української історії. Саме тут жили і працювали діячі, які стали класиками української культури: письменники О. Т. Гончар та Остап Вишня, поети В. М. Сосюра і П. Г. Тичина, театральний режисер Лесь Курбас та кінорежисер О. П. Довженко. У Харкові починали свою кар’єру такі зірки першої величини, як естрадні співаки Л. О. Утьосов, К. І. Шульженко, композитор І. О. Дунаєвський та багато інших.

Пощастило у цьому сенсі й В. Г. Грипичу: саме в Харкові бере початок його блискуча театральна кар’єра та популярність, саме духовний світ міста спонукав майбутнього режисера до серйозних занять сценічним мистецтвом. У згаданому вище інтерв’ю режисер розповів: “Там [у Харкові. – Авт.] вперше ступив на театральний кін. Думаю, що в моїй долі велику роль зіграла сама сутність тогочасного Харкова – одного з кращих театральних міст Європи. Ще школярем відвідував драматичний гурток, яким керував Мар’яненко. В театральному інституті моїми вчителями були Мар’ян Крушельницький, Лесь Сердюк, інші педагоги”².

Як бачимо, творче життя В. Г. Грипича в інституті було осяяне авторитетом великих артистів. Усі вони були тоді у розквіті творчих сил, працювали в театрі, ставили вистави, грали знакові ролі. “Светлое это было искусство. Посмотришь спектакль, и забудешь, что полуголоден, что шлепаешь по слякоти в прохудившихся калошах. Торжествовала трепещущая в груди радость”, – згадував В. Г. Грипич³.

Інститут режисер закінчив у 1949 р. Працював головним режисером у Волинському (Луцьк, 1949–1962) і Тернопільському (1958–1962) музично-драматичних театрах ім. Т. Г. Шевченка, Одеському українському музично-драматичному театрі ім. Жовтневої революції (1962–1963; із 1995 р. – ім. В. С. Василька), Донецькому українському музично-драматичному театрі ім. Артема (1966–1969; нині Донецький національний академічний український музично-драматичний театр), Рівненському (1964–1965), Чернівецькому ім. О. Ю. Кобилянської (1970–1974), Запорізькому ім. М. О. Щорса (1975–1983; із березня 2004 р. – ім. В. Г. Магара) музично-драматичних театрах; режисером Львівського драматичного театру ім. М. К. Заньковецької (1963–1964), а з 1984 р. – художнім керівником Чернігівського українського музично-драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка⁴.

Із 1950 р. був членом Спілки театральних діячів України, а з 1990 – партії Народний Рух України.

У 1999 р. за високі творчі досягнення та значний особистий внесок у скарбницю українського національного театального мистецтва В. Г. Грипича було нагороджено орденом “За заслуги” III ступеня.

Помер видатний український режисер 5 вересня 2005 р. у Чернігові. Похований на місцевому кладовищі “Яцево”.

Значний інтерес у фонді викликають матеріали, що розповідають про роботу В. Г. Грипича в театрах України. Режисер здійснив багато постановок різножанрових вистав за творами сучасних авторів української та світової класичної драматургії, що стали справжнім надбанням українського театру. Більшість із них увійшли яскравими сторінками до літопису українського національного театрального мистецтва.

Не варто замовчувати, що у 50-х – першій половині 70-х рр. минулого століття сценічні новації непросто завойовували собі право на існування, недостатньо підтримувалися і заохочувалися. Ставка більше робилася на апробоване та перевірене. Чи не тому на українській сцені на довгі роки було забуте слово “експеримент”? Уже перші вистави В. Г. Грипича, поставлені на сцені Волинського театру, такі, як: “Особняк у провулку” братів Тур (1950), “Аршин – мал-алан” У. А. Гаджибекова, “Платон Кречет” О. Є. Корнійчука (обидві 1951), “Не називаючи прізвищ” В. П. Минка (1952), “Весілля Фігаро” П. Бомарше, “Марія Тюдор” В. Гюго (обидві 1955), “Кремлівські куранти” М. Ф. Погодіна, “Повія” Панаса Мирного, “Циганка Аза” М. П. Старицького (усі 1956) та багато інших – радували активними театральними пошуками.

Періодика 1950-х рр. рясніла статтями, рецензіями, відгуками на постановки В. Г. Грипича у Волинському театрі⁵. Відзначаючи появу вистави “Циганка Аза”, газета “Радянська Волинь” за 16 січня 1957 р. писала: “Заслугою постановника спектаклю – головного режисера театру В. Г. Грипича є те, що, опрацьовуючи досить тривіальний зміст п’єси, свої творчі зусилля він спрямував на загострення її соціальної ідеї, глибоке розкриття психологічних характеристик героїв, що в значній мірі сприяє успіхові спектаклю. У режисерському рішенні п’єса сприймається не тільки як історія нещасного кохання, але, головним чином, як розповідь про тяжке минуле поневоленого західно-українського села”⁶. Газета “Коммунар” за 23 червня 1957 р. продовжує: “Режиссер в работе над пьесой крупного украинского драматурга XIX века не пошел по пути создания фольклорно-этнографического, красочного зрелища, ему удалось избежать и другой опасности – мелодраматизма. Критически переосмыслил классику, он использовал все средства театра, чтобы ярко раскрыть в спектакле сильные стороны драматургического произведения, обострить его социальное звучание”⁷.

У театральній творчості В. Г. Грипича завжди відчувалося тяжіння до так званої “режисерської драматургії”. Уперше він виступив як інсценізатор у 1958 р. у Тернопільському театрі, зробивши сценічну композицію роману Івана Ле “Наливайко” у співавторстві з В. Серпковим. “...Мені, як режисеру, завжди імпонували героїко-романтичні масштабні твори. В пошуках “своєї” драматургії я звернув увагу на роман Івана Ле “Наливайко”. Мені захотілося інсценізувати цей роман і по-

ставити його на сцені. <...> Вистава стала етапною в моєму творчому житті <...>. Вистава “Наливайко” принесла великий успіх Тернопільському театру: ми тоді одержали звання “Лауреата першої Української театральної весни””, – згадував В. Г. Грипич⁸.

У статті Я. Гана “Роман, п’еса, вистава”, опублікованій у “Літературній газеті” за 27 травня 1958 р. читаємо: “Автори п’еси “Наливайко” глибоко проникли в ідейний задум, старанно вивчили історичний матеріал. Це допомогло їм правдиво і художньо-переконливо відтворити колорит і обстановку епохи, чітко виявити розташування соціальних сил на Україні XVI сторіччя, показати складне плетиво політичних інтриг, відтворити яскраві характери, а головне, виділити центральний конфлікт – зіткнення повсталого народу з польською шляхтою і українським панством”⁹.

Пізніше на сцені Тернопільського театру В. Г. Грипич поставив “Брати Єршови” В. О. Кочетова, “Родина щіткарів” Мирослава Ірчана, “Повія” Панаса Мирного, “Над голубим Дунаєм” І. Д. Рачади (усі 1959), “Мачуха” О. Бальзака (власна інсценізація, 1960), “Вій” М. Л. Кропивницького за М. В. Гоголем (власна інсценізація, 1961), “Таня” О. М. Арбузова (1962) та інші.

Новий сезон 1962–1963 рр. в Одеському театрі розпочався з вистави В. Г. Грипича “Не судилось” за п’есою М. П. Старицького. “Насколько можно судить по первой работе, в театр пришел хороший режиссер, своеобразный художник”, – писала газета “Знамя коммунизма” 4 листопада 1962 р.¹⁰ Далі були вистави “Над голубим Дунаєм” І. Д. Рачади та “Бути чи не бути?” О. С. Левади.

Сповнена драматизму і гострої динаміки, поема Т. Г. Шевченка “Гайдамаки” завжди привертала увагу діячів українського театру. Повноцінне сценічне вирішення відбулося лише в 1920 р. режисером-новатором Лесем Курбасом. Основні постановочні принципи цього спектаклю знайшли свій розвиток і удосконалення в процесі дальшої праці українських театральних митців. Так, вистава “Гайдамаки” у трактуванні В. Г. Грипича, поставлена ним на сцені Львівського театру (1963), зайняла почесне місце в своїй сценічній історії. “Сценический вариант нынешней постановки избрал все лучшее из прежних инсценировок. Вариант В. Грипича стал еще компактнее, строже в композиционном построении. Режиссер стремился сохранить стиль, характер, идейное содержание замечательной поэмы великого Кобзаря...”, – читаємо на сторінках газети “Правда Украины” за 5 лютого 1964 р.¹¹ Відчутно збагатила репертуар Львівського театру і вистава “Гроза над Гаваями” О. С. Левади (1964) та, як писала відомий театрознавець І. М. Давидова, “стала одним із зразків публіцистичного театрального мистецтва”¹².

Новою віхою на шляху розвитку Рівненського театру стала вистава В. Г. Грипича “Панське болото” за п’есою М. П. Старицького (1965).

“Переборюючи хибну “традиційність” у тлумаченні ряду образів популярної п’єси Старицького (більш відомої під назвою “Не судилось”) <...>, режисер розкриває глибокий замисел драматурга. <...> Вистава “Панське болото” вражає зрілістю творчого задуму постановника, високою культурою режисерської роботи над загальною композицією, мізансценіровкою, окремими образами...”, – пише український драматург, мистецтвознавець Ю. Г. Костюк на сторінках газети “Радянська Україна” за 15 грудня 1965 р.¹³

Постановка п’єси І. Д. Рачади “Коли мертві оживають” (1966) – перша робота В. Г. Грипича в Донецькому театрі. “Попасть на прем’єру змогли только те, кто заранее побеспокоился о билетах”, – читаємо в газеті “Макеевский рабочий” за 29 січня 1967 р.¹⁴ Театр довгий час не тішив глядача подібними постановками, “бо його керівники більше кохалися в образах Мишка-Япончика та леді Уіндермир. Тому появу в театрі нового художнього керівника громадськість сприйняла з певною радістю і побоюванням. <...> Та заслужений артист УРСР В. Грипич виявився талановитим, вдумливим і вимогливим художником”, – писала газета “Літературна Україна” в травні 1967 р.¹⁵

Розкрити потенційні можливості колективу новий головний режисер Донецького театру вирішив, перш за все, в роботі над п’єсами українських сучасних драматургів. У руслі творчих пошуків режисера на сцені була поставлена п’єса за твором М. О. Стельмаха “На Івана Купала” (1967). І. М. Давидова у своїй статті “Поиск режиссера” писала: “Работа артемовцев над этим спектаклем – лишь один из примеров пытливости режиссерской мысли на Украине, совершающей сегодня плодотворные и серьезные попытки в отношении новых эстетических задач”¹⁶.

До кращих вистав, створених В. Г. Грипичем на сцені Запорізького театру, по праву зараховують вистави, інсценізовані особисто режисером: “Зачарований вітряк” (1975) і “Дума про тебе” (1977) М. О. Стельмаха, “Безсмертя” за кіноповістю О. П. Довженка “Щорс” (1976), “Енеїда” І. П. Котляревського (1978), “Незраджена любов” А. С. Малишка (1980). “Ці інсценування, здійснені на запорізькій сцені, можна назвати циклом про любов до батьківщини”, – пише український театрознавець В. М. Гайдабура на сторінках газети “Советская культура” (б/д)¹⁷.

Не секрет, що у 80-х рр. минулого століття національне оперне мистецтво перебувало в глибокій кризі: репертуар музичних театрів був безнадійно уніфікований, творчість сучасних українських композиторів була представлена дуже бідно; бракувало неординарних режисерсько-сценографічних концепцій, рівень виконавської культури залишав бажати кращого. Тим більшого значення набували спроби вийти за межі сталих організаційних і естетичних структур, виробити нові форми спілкування з аудиторією, розширити жанровий діапазон. Із цієї

точки зору й заслужила увагу дума-опера “Сліпий” О. Й. Злотника за однойменною поемою Т. Г. Шевченка, автором лібрето та постановником якої у Чернігівському театрі був В. Г. Грипич. “Цей спектакль з повним правом можна назвати віхою в історії Чернігівського театру, його візитною карткою”, – відзначає О. Зеленська на сторінках газети “Деснянська правда” за 27 березня 1993 р.¹⁸

У Чернігівському театрі В. Г. Грипич пропрацював із 1984 до 2003 р. За цей час він інсценізував і поставив такі вистави, як: “Іваном звать його” за кіноповістю О. П. Довженка “Повість полум’яних літ” та “Княжна Чорна” за романом Д. О. Міщенка “Сіверяни”, “Любов – книга золота” О. М. Толстого, “Пам’ятай” чеського драматурга Р. Йона, “Операція “Багатожонець”” А. А. Делендика, “Не судилося” та “Майська ніч” М. П. Старицького, “Святий і грішний” М. О. Варфоломієва, “Майстри часу” І. А. Кочерги. Подією в культурному житті Чернігівщини стала постановка історичної драми “Чернігівка” за однойменною повістю-бувальщиною М. І. Костомарова.

Як бачимо, режисера найбільше проймала тема одвічної боротьби українського народу за своє визволення. Отже, цілком закономірно, що саме цьому розділу вітчизняної історії В. Г. Грипич присвятив багато своїх постановок.

На питання, чи правомірним є поняття “національна режисура” і що особисто режисер вкладає у цю дефініцію, В. Г. Грипич писав: “Я завжди звертався і звертаюся до животворної криниці нашої національної культури. Вона – невичерпна. Звичайно, легше бути епігоном, використовуючи вже апробовані десь в інших країнах ідеї, жонглювати модними запозиченими штампами, ніж формувати власну мову, що спирається на твої родові корені...”¹⁹.

Більш детально з цією та іншою інформацією про режисера та його роботу в театрах України дослідник може ознайомитися у документах розділу “Матеріали про Грипича В. Г.” (од. зб. 158–172), де розміщено підбірки газетних і журнальних статей, рецензій і відгуків, стенограми засідань і колегій Всеукраїнського театрального товариства, Міністерства культури СРСР та інших установ із приводу обговорення вистав В. Г. Грипича; статті найгрунтовніших дослідників творчості режисера В. М. Гайдабури та О. Зеленської про життєвий і творчий шлях майстра.

Інсценізації В. Г. Грипича (од. зб. 1–10) розкривають багатогранну діяльність режисера в драматургії. Серед них – п’єси “Марія Тюдор” (1955), “Наливайко” (1958), “Яма” за однойменною повістю О. І. Купріна (1966), “Безсмертя” (1976), “Енеїда” (1977), “Незраджена любов” за однойменною поемою А. С. Малишка (1980), “Княжна Чорна” (1990), “Чернігівка” (1995), “Мати-наймичка” за повістю Т. Г. Шевченка “Наймичка” (2002) та інші. В описі вони представлені в розділі творчих матеріалів. Крім інсценізацій, розділ містить сценічні варіанти та

редакції драматичних творів М. П. Старицького “Циганка Аза” (1956) та Т. Г. Шевченка “Гайдамаки” (1963) (од. зб. 11, 12), режисерські експлікації вистав (од. зб. 13–39) “Особняк в переулке” за п’есою братів Тур (1949), “Життя починається знову” за п’есою В. М. Собка (1950), “Платон Кречет” за п’есою О. Є. Корнійчука (1951), “Потерянный дом” за п’есою С. В. Михалкова (1951), “Таня” за п’есою О. М. Арбузова (1954), “Марія Тюдор” (1955), “Циганка Аза” (1957), “Кам’яний господар” за п’есою Лесі Українки [1974], “Аршин мал-алан”, “Весілля Фігаро”, “Вій”, “Гайдамаки”, “Зачарований вітряк” за п’есою М. П. Стельмаха, “Красный галстук” за п’есою С. В. Михалкова, “Лісова пісня” за однойменною поемою Лесі Українки, “Наливайко”, “Не судилось”, “Під золотим орлом” за п’есою Я. О. Галана, “Світанок над Москвою” за п’есою А. Сурова, “Син рибака” за однойменним романом В. Т. Лаціса, “Сім’я” за п’есою І. Попова, “Це було в Ровно” за літературними матеріалами А. Б. Гребньова, А. Лукіна та М. Струтинського (б/д); фотографії дійових осіб та сцен із вистав, поставлених режисером у театрах України (од. зб. 40–48).

Значний інтерес викликають статті та тексти виступів В. Г. Грипича з питань розвитку сучасного театрального мистецтва і драматургії, про роботу та творчі плани театрів України, рецензії на вистави у постановках театрів країн, що входили до складу СРСР, спогади про роботу над постановкою вистави “Наливайко” на сцені Тернопільського театру; тексти бесід та інтерв’ю про репертуарну політику, творчі плани, проблеми та здобутки, про власний творчий шлях із нагоди 75-річчя від дня народження та 50-річчя творчої діяльності; відповіді на анкету редакції газети “Культура і життя” (од. зб. 51–62).

У фонді зберігаються конспекти лекцій В. Г. Грипича за 1947–1949 рр. (од. зб. 63).

Значне місце у фонді займає епістолярна спадщина режисера (од. зб. 68–124). Дослідників, безумовно, зацікавлять листи, що надходили на адресу В. Г. Грипича від Г. Т. Авраменка, О. І. Білаша, В. В. Васильєва, О. Б. Глаголіна, дружини Л. Л. Грипич, О. Л. Грипича, А. А. Делендика, П. П. Злочевського, М. М. Крушельницького, Івана Ле, О. С. Левади, Ю. О. Мокрієва, П. П. Перепелиці, І. Д. Рачади, О. І. Сердюка, В. М. Собка, М. П. Стельмаха, Л. С. Танюка та ін.

Біографічні документи В. Г. Грипича представлені афішами та програмами поставлених ним вистав, матеріалами про участь режисера у мистецьких заходах (дипломи, вітальні листівки, почесні грамоти, програми, плани, запрошення, перепустки тощо); документами про святкування ювілеїв режисера, нагороджень і присвоєння почесних звань (дипломи, грамоти, подяки, вітальні адреси, посвідчення до медалей тощо) (од. зб. 126–154).

Серед зображувальних документів фонду – індивідуальні фотографії В. Г. Грипича та в групах із рідними, друзями, колегами, видатними

діячами культури, літератури і мистецтва СРСР (од. зб. 174–181); фотографії членів родини режисера та інших осіб (од. зб. 182–185); фоторепродукції ескізів декорацій до вистави “Наливайко” у постановці Тернопільського театру ім. Т. Г. Шевченка, роботи художника С. І. Данилишина (од. зб. 186).

Заслужують на увагу й документи дружини В. Г. Грипича, заслуженої артистки України Г. Г. Грипич (од. зб. 187–207). Серед них – фотографії в ролях, зіграних у театрах України, автобіографія актриси, листування, документи до біографії (почесні грамоти, вітальні адреси, програми вистав тощо); статті про Г. Г. Грипич, рецензії на вистави за її участю, фотографії.

У фонді також зберігаються й документи інших осіб, зібрані В. Г. Грипичем для своїх робіт та з тем, що його цікавили (од. зб. 155–157). Це рецензія І. А. Кочерги на виставу “Життя починається знову” у постановці Київського російського драматичного театру ім. Лесі Українки, відгук О. Л. Грипича на п’єсу А. А. Делендика “Ночное дежурство”, листування І. Д. Рачади з В. І. Петрикіним.

Архівозбірка вражає масштабом зробленого за життя. Невгамовний шукач, невтомний працівник і натхненний поет – таким був Володимир Григорович Грипич.

¹ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ України), ф. 1387, оп. 1, од. зб. 61, арк. 1.

² Там само.

³ Там само, од. зб. 172, арк. 1.

⁴ *Гайдабура В. М.* Грипич Володимир Григорович // Енциклопедія сучасної України. – Том 6. – Київ, 2006. – С. 473.

⁵ ЦДАМЛМ України, ф. 1387, оп. 1, од. зб. 158–167.

⁶ Там само, од. зб. 158, арк. 28.

⁷ Там само, арк. 32.

⁸ Там само, од. зб. 56, арк. 1.

⁹ Там само, од. зб. 159, арк. 9.

¹⁰ Там само, од. зб. 161, арк. 2.

¹¹ Там само, од. зб. 162, арк. 4.

¹² Там само, арк. 4.

¹³ Там само, од. зб. 163, арк. 9.

¹⁴ Там само, од. зб. 164, арк. 3.

¹⁵ Там само, арк. 5.

¹⁶ Там само, арк. 36.

¹⁷ Там само, од. зб. 172, арк. 2.

¹⁸ Там само, арк. 3.

¹⁹ Там само, од. зб. 62, арк. 1.

There is given the review of personal fond of Volodymyr Hryhorovych Hrypuch, Ukrainian theatre director, stored in the Central State Archives Museum of Literature and Art of Ukraine.

Key words: V. H. Hrypuch; the Ukrainian theatre director; the Ukrainian theatre art; the personal fond.